

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 11 | pp. 379-384 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

KRIPTO VALYUTANI YORITILISHI

Yo'ldoshev Umarjon Komoljon o'g'li

Millat Umidi universitetining 3-kurs talabasi

Yusufnazarov G'ulomjon Toshpo'lat o'g'li

Millat Umidi universitetining 3-kurs talabasi

Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich

Ilmiy rahbar: TDIU, Biznes boshqaruvi kefedrasi dotsenti, PhD

Annotatsiyasi: Kripto valyutalar zamonaviy iqtisodiyotni tubdan o'zgartirishga qaratilgan yangi innovatsion texnologiyalardan biridir. Ushbu maqolada kripto valyutalarning iqtisodiy va moliyaviy tizimdagi ahamiyati, ularning huquqiy va texnologik muammolari tahlil qilingan. Tadqiqotda kripto valyutalarning tarixi, zamonaviy iqtisodiyotda qo'llanilish imkoniyatlari, xavfsizlik masalalari va regulatsiya jarayonlari o'rganilgan. Metodologiya sifatida amaliy misollar, statistik tahlillar hamda huquqiy-me'yoriy hujjatlar tahliliga asoslangan yondashuv qo'llangan. Tadqiqot natijalari kripto valyutalar bilan bog'liq xavf-xatarlar va imkoniyatlarni aniqlashga, shuningdek, ularni rivojlantirish uchun tavsiyalar ishlab chiqishga yordam beradi. Muallifning hissasi yangi texnologiyalarni iqtisodiyotga integratsiya qilish bo'yicha amaliy va nazariy asoslarni kengaytirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Kripto valyuta, Blokcheyn texnologiyasi, Raqamli moliya, Kripto aktivlar, Xavfsizlik muammolari, Moliyaviy regulatsiya, Iqtisodiy transformatsiya,

Kirish: So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar moliya tizimini tubdan o'zgartirib, iqtisodiyotga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Xususan, kripto valyutalar va blokcheyn texnologiyalari global iqtisodiy jarayonlarning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Biroq, ushbu texnologiyalarning rivojlanishi nafaqat yangi imkoniyatlarni, balki huquqiy va xavfsizlik muammolarini ham yuzaga keltirmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlarida zamonaviy texnologiyalarni milliy iqtisodiyotga integratsiya qilish, raqamli transformatsiyani jadallashtirish va shu orqali iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish zarurligini ta'kidlab kelmoqda. Jumladan, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha muhim qadamdir.

Kripto valyutalar bilan bog'liq muammolar va ularning yechimlari, moliyaviy tizimdagi o'rni hamda huquqiy regulatsiya masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotning

asosiy maqsadi – kripto valyutalarning iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish va ularni milliy tizimga integratsiya qilish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlarning tahlili: Kripto valyutalar va blokcheyn texnologiyalari bo'yicha tadqiqotlar so'nggi yillarda katta e'tibor qozonmoqda. Ularning iqtisodiyot, moliyaviy tizim va huquqiy regulatsiyaga ta'siri ko'plab ilmiy ishlarning asosiy mavzusiga aylangan. Mazkur qismda kripto valyutalarning texnologik, iqtisodiy va huquqiy jihatlarini yoritgan asosiy adabiyotlar tahlil qilinadi. Kripto valyutalarning texnologik asoslarini yorituvchi fundamental tadqiqotlar (Nakamoto, 2008) ushbu tizimning markazlashmagan xususiyati va xavfsizlik mexanizmlarini tushuntirib bergan. Blokcheyn texnologiyasining iqtisodiy hamda moliyaviy jarayonlardagi qo'llanilishi bo'yicha keyingi tadqiqotlar (Böhme va boshqalar, 2015; Yermack, 2017) raqamli valyutalarning an'anaviy moliyaviy tizimlarga nisbatan samaradorligini tahlil qilgan.

O'zbekiston sharoitida ushbu mavzu nisbatan yangi hisoblanadi. Milliy tadqiqotchilar (Tursunov, 2020; Karimov, 2021) kripto valyutalarning iqtisodiyotga ta'sirini o'rganib, ularni regulatsiya qilishda xalqaro tajribadan foydalanish zarurligini ta'kidlagan. Shuningdek, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida raqamli moliya rivoji bo'yicha olib borilayotgan islohotlar milliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishda kripto valyutalarning ahamiyatini oshiradi.

Tadqiqot metodologiyasi: Yig'ilgan ma'lumotlar statistik va sifat tahlili usullari yordamida o'rganilib, ushbu tadqiqotda kripto valyutalar va ularning iqtisodiyotdagi o'rni, xavfsizlik va regulatsiya masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot falsafasi induksion yondashuvga asoslanib, mavjud holatlarni kuzatish va ulardan nazariy xulosalar chiqarish orqali muammoni aniqlashga yo'naltirilgan.

Tadqiqot dizayni quyidagicha ishlab chiqilgan:

1. **Adabiyotlar tahlili:** Xalqaro va milliy tadqiqotlardan foydalanib, mavzuga oid nazariy bilimlar bazasi shakllantirildi. Google Scholar va boshqa ilmiy ma'lumotlar bazalaridan foydalanib, eng so'nggi ilmiy maqolalar tahlil qilindi.

2. **Birlamchi va ikkilamchi ma'lumotlar yig'ish:** Birlamchi ma'lumotlar uchun ekspertlar bilan intervyular, onlayn so'rovlar va iqtisodiyotda kripto valyutalar qo'llanilishi bilan bog'liq amaliyotlarni kuzatish usuli qo'llandi. Ikkilamchi ma'lumotlar xalqaro tashkilotlar (IMF, World Bank) va regulatorlarning rasmiy hisobotlari, shuningdek, kripto valyutalar bo'yicha statistik ma'lumotlardan iborat.

3. **Tadqiqot strategiyasi: Keys-study:** Xitoy, AQSh va Singapur kabi mamlakatlarning kripto valyutalar bilan bog'liq regulatsiya tajribasi chuqur o'rganildi. **Statistik tahlil:** Kripto valyutalar narxlari dinamikasi, ulardan foydalanish miqyoslari va moliyaviy ta'sir ko'rsatkichlari o'rganildi. **Sampling (tanlov):** Tadqiqot uchun milliy iqtisodiyot vakillaridan (ishbilarmonlar, investorlar, davlat regulatorlari) 50 respondent tanlab olindi. Ular bilan so'rovnoma va intervyular o'tkazildi. Xalqaro tajribalar uchun yetakchi mamlakatlarning statistik ma'lumotlari tahlil qilindi. **Etika masalalari:** Tadqiqot

davomida barcha ma'lumotlar shaffoflik va maxfiylik tamoyillariga rioya qilgan holda yig'ildi va ishlatildi. Respondentlardan oldindan rozilik olinib, ularning shaxsiy ma'lumotlari himoya qilindi.

Kripto valyutaning afzalliklari:

- *Markazlashtirilmagan tizim* - Kripto valyutalar markaziy bank yoki hukumat nazoratidan mustaqil bo'lib, foydalanuvchilarga to'liq moliyaviy mustaqillik beradi.

- *Xavfsiz va shaffof* - Blokcheyn texnologiyasi barcha tranzaksiyalarni himoyalaydi va qayd etadi, bu esa tizimni juda xavfsiz va shaffof qiladi.

- *Tezkor va arzon tranzaksiyalar* - Kripto valyutalar bilan xalqaro pul o'tkazmalari an'anaviy bank tizimlariga qaraganda ancha tezroq va arzonroq amalga oshiriladi.

- *Innovatsion imkoniyatlar* - Kripto valyutalar va blokcheyn texnologiyasi moliya, ta'minot zanjiri

- va boshqa sohalarda yangi innovatsion yechimlarni taqdim etmoqda.

Kripto valyutaning kamchiliklari :

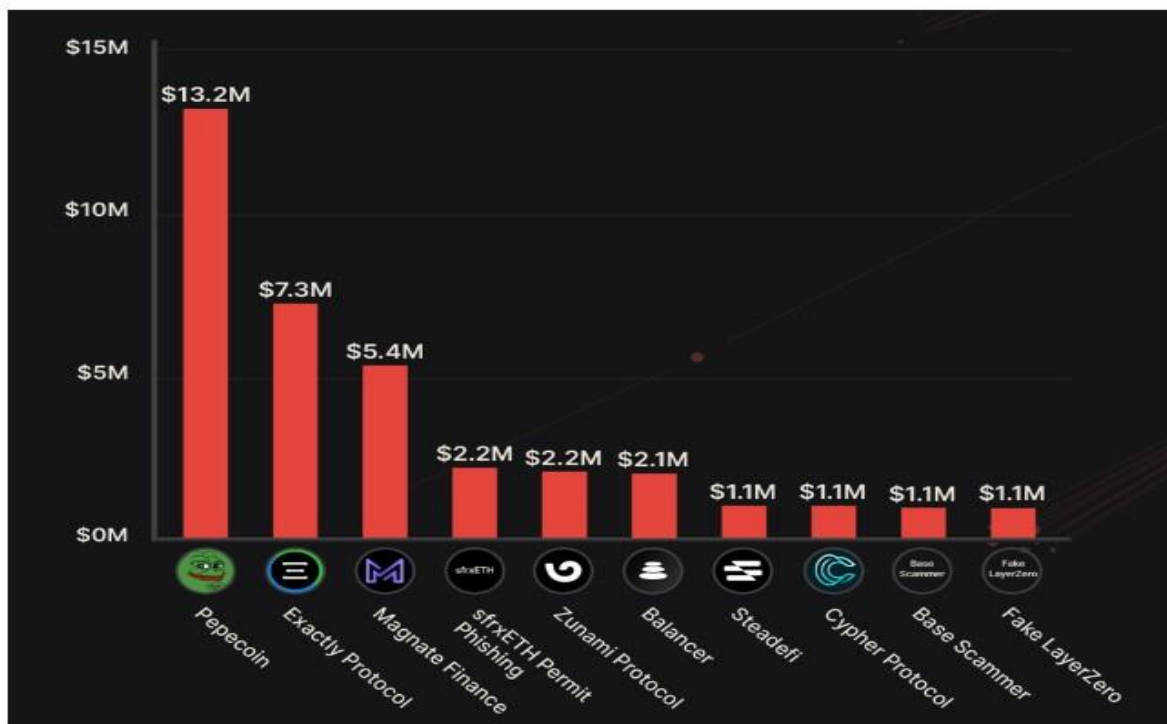
- *Yuqori volatillik* - Kripto valyutalar narxi juda tez va keskin o'zgarishi mumkin, bu esa

investorlar uchun yuqori risk tug'diradi.

- *Huquqiy noaniqlik* - Ko'p mamlakatlarda kripto valyutalarning huquqiy maqomi hali aniq emas, bu esa ulardan foydalanishni cheklashi mumkin.

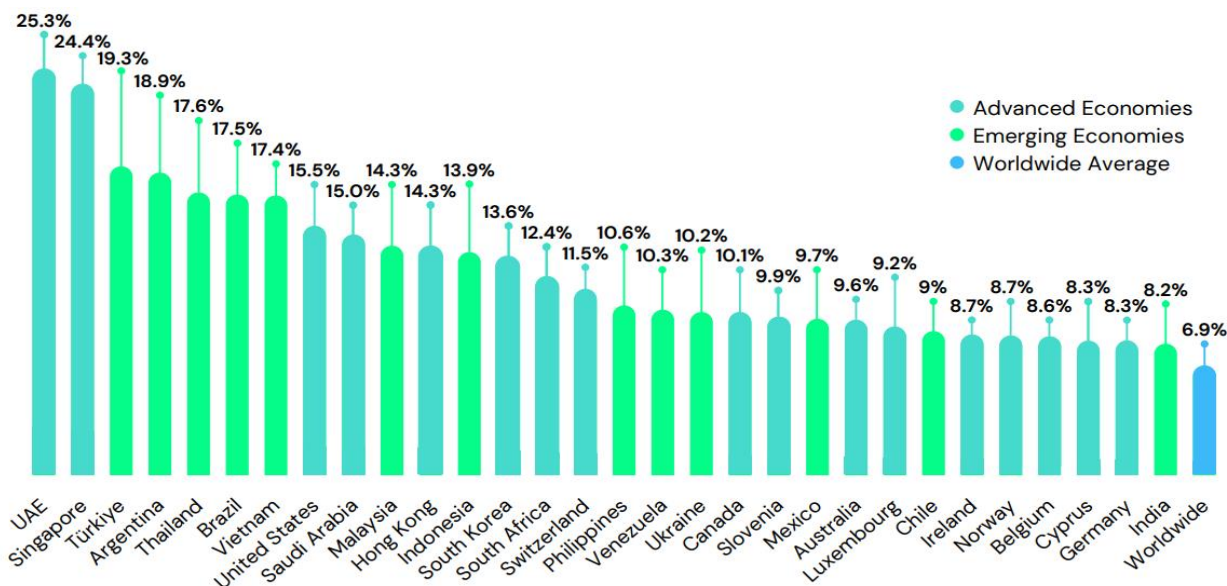
- *Xavfsizlik risklari* - Kripto hamyonlar va birjalar xakerlik hujumlariga duch kelishi mumkin, bu esa foydalanuvchilar mablag'larini yo'qotishiga olib kelishi mumkin.

Tahlil va natijalar: Tadqiqot davomida kripto valyutalarning iqtisodiyotdagi roli va ularni regulyatsiya qilish bilan bog'liq muammolar tahlil qilindi. **Xalqaro tajriba tahlili** - Xitoyda kripto valyutalarning noqonuniy faoliyatlar va spekulyativ xatti-harakatlarni cheklash uchun qattiq regulyatsiya joriy etilgan. AQSh va Singapurda esa ularning moliyaviy tizimga integratsiyasiga moslashuvchan yondashuv mavjud. Bu mamlakatlarda raqamli valyutalarning iqtisodiy transformatsiyaga ijobiy ta'siri qayd etilgan. **Moliyaviy xavflar-** kripto valyutalar narxi yuqori volatillikka ega bo'lib, ularning qiymati ko'plab omillarga sezgir ekanligi aniqlandi. Raqamli valyutalardan noqonuniy moliyaviy operatsiyalar uchun foydalanish xavfi xalqaro miqyosda dolzarb muammo hisoblanadi. **Milliy sharoitdagi natijalar** - O'zbekistonda kripto valyutalardan foydalanish jadal rivojlanayotgan bo'lsa-da, bu jarayon uchun huquqiy asos yetarli emasligi aniqlandi. So'rovnomalar natijasida respondentlarning 70% kripto valyutalarni zamonaviy moliyaviy tizimning muhim qismi sifatida ko'rayotganligi, ammo xavfsizlik va regulyatsiya masalalarida xavotir bildirayotganliklari ma'lum bo'ldi.

1- diagramma. Aktiv kriptovalyutalar

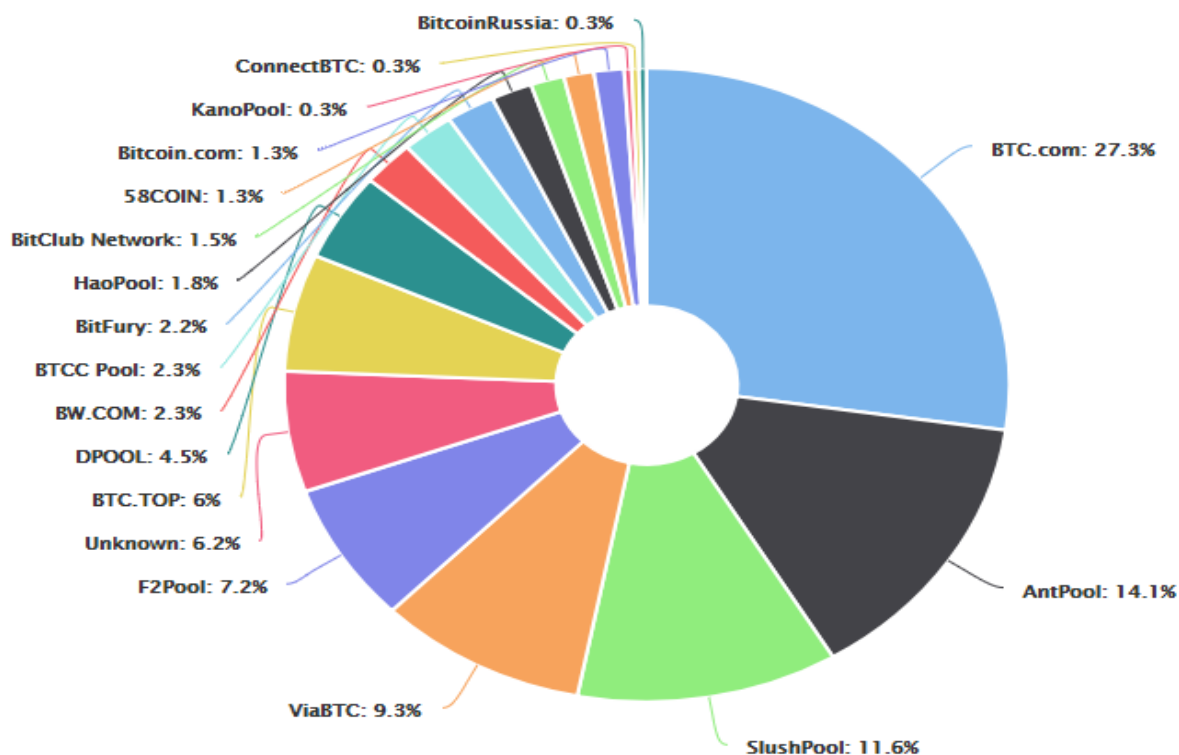
Umumiy bozor qiymati: 3,65 ming dollarni tashkil etadi. Tahlil natijalari kripto valyutalarning iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini optimallashtirish uchun ularni regulyatsiya qilish va xavfsizlikni oshirish zarurligini ko'rsatdi.

2- diagramma. Kriptovalyutadan foydalanayotgan davlatlarning foiz ko'rinishidagi ro'yxati

Kripto valyutaning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri: Innovatsion rivojlanish - Kripto valyutalar va blokcheyn texnologiyasi O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni

rivojlantirishga yordam beradi. Bu IT-sohasida yangi ish o'rinlari yaratilishiga va innovatsion loyihalarning paydo bo'lishiga olib keladi. **Xalqaro investitsiyalar** - Kripto valyutalar orqali xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyati ortadi. Bu O'zbekiston iqtisodiyotining o'sishiga va xalqaro moliya bozorlarida mamlakatning mavqeini oshirishga yordam beradi. **Moliyaviy inklyuzivlik** - Kripto valyutalar bank xizmatlaridan foydalana olmaydigan aholi qatlamlariga moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini beradi. Bu esa iqtisodiy faollikni oshiradi va kambag'allikni kamaytiradi.

3-diagramma. Kriptovalyuta ayirboshlash uchun ko'p ishlatiladigan saytlar

Xulosa: Ushbu tadqiqotda kripto valyutalarning iqtisodiy tizimdagi o'rni, xavfsizlik muammolari va regulyatsiya masalalari o'rganildi. Tadqiqot davomida quyidagi asosiy xulosalarga erishildi. Kripto valyutalar zamonaviy moliyaviy tizimning ajralmas qismiga aylanib, ularning iqtisodiy transformatsiya jarayonidagi ahamiyati ortib bormoqda. Kripto valyutalar narxlarining yuqori volatilligi va ulardan noqonuniy faoliyatlar uchun foydalanish xavfi dolzarb muammolardan biridir. Milliy sharoitda kripto valyutalar uchun huquqiy asos va regulyatsiya mexanizmlari yetarli darajada rivojlanmagan. Bu esa texnologiyaning to'liq potensialini amalga oshirishga to'sqinlik qilmoqda.

Takliflar: Huquqiy asosni mustahkamlash: Kripto valyutalar bilan bog'liq operatsiyalarni tartibga soluvchi maxsus qonunchilik bazasini yaratish zarur. Bu qonunlar

xalqaro tajribani hisobga olgan holda ishlab chiqilishi lozim. **Xavfsizlikni oshirish:** Kripto valyutalar bilan bog'liq firibgarliklarni kamaytirish uchun kuchliroq kiberxavfsizlik mexanizmlarini joriy qilish tavsiya etiladi. **Moliyaviy savodxonlikni oshirish:** Aholi va tadbirkorlar orasida kripto valyutalardan xavfsiz foydalanish bo'yicha keng targ'ibot-tushuntirish ishlarini olib borish muhimdir. **Texnologiyani qo'llab-quvvatlash:** Blokcheyn texnologiyasini milliy iqtisodiy tizimga integratsiya qilish bo'yicha davlat ko'magini kuchaytirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nakamoto, S. "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System." 2008. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>.
2. Böhme, R., Christin, N., Edelman, B., & Moore, T. "Bitcoin: Economics, Technology, and Governance." *Journal of Economic Perspectives*, vol. 29, no. 2, 2015, pp. 213–238.
3. Zetsche, D. A., Buckley, R. P., Arner, D. W., & Föhr, L. "The ICO Gold Rush: It's a Scam, It's a Bubble, It's a Super Challenge for Regulators." *Harvard International Law Journal*, vol. 60, 2018, pp. 267–301.
4. Yermack, D. "Corporate Governance and Blockchains." *Review of Finance*, vol. 21, no. 1, 2017, pp. 7–31.
5. Tursunov, R. "O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli valyutalarning o'rni." *Iqtisodiyot va innovatsiyalar*, no. 3, 2020, pp. 56–64.
6. Karimov, S. "Raqamli moliya: Milliy iqtisodiyotning yangi yo'nalishlari." *Milliy iqtisodiyot jurnalida*, no. 2, 2021, pp. 44–52.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev. "Yangi O'zbekiston strategiyasi." Toshkent: O'zbekiston, 2021, 350 bet.
8. World Bank. "The Role of Blockchain in Enhancing Financial Inclusion." Washington D.C.: World Bank Publications, 2019, pp. 15–42.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

